

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Педагогічними умовами, що забезпечують ефективність функціонування системи формування інтеркультурних комунікативних умінь у студентів вищих педагогічних навчальних закладів немовних спеціальностей, є: розвиток позитивної мотиваційної сфери особистості майбутнього вчителя на основі ціннісних установок інтеркультурного спілкування; введення в контекст навчання ідей етнопедagogіки (духовна культура, національні традиції України й Німеччини) з використанням контрастивного підходу при вивченні комунікативного поведіння в українській і німецькій культурі; розробка курсу навчання німецької мови, інтегрованого із предметами гуманітарного циклу (рідної мови, історії України, української та зарубіжної культури); використання ситуативно-ігрового підходу з метою подолання комунікативних бар'єрів у процесі інтеркультурного спілкування.

Ключові слова: педагогічні умови, комунікативні вміння, іноземна мова, інтеграція, культурознавчий підхід, інтеркультурна комунікація.

Постановка проблеми. Розробка системи формування інтеркультурних комунікативних умінь у студентів вищих педагогічних навчальних закладів привела нас до необхідності виявлення умов її ефективного функціонування й розвитку.

Говорячи про специфіку формування інтеркультурних комунікативних умінь у вищій школі, необхідно відзначити, що їх особливостями є: розвиток індивідуально-психологічних якостей майбутніх фахівців; спеціальна мовна і мовленнєва підготовка; цілеспрямована психологічна підготовка, оволодіння основами культурології, вивчення особливостей інтеркультурного спілкування.

Однією особливістю з визначення умов успішного функціонування системи формування інтеркультурних комунікативних умінь ми вважаємо використання можливостей системного й ціннісно-культурологічного підходу. Системний підхід дозволяє зосередити увагу на вивченні сукупності взаємозалежних властивостей, методів і процесів, необхідних для створення організованого й цілеспрямованого впливу на формування професійних якостей особистості. Ціннісно-культурологічний підхід забезпечує формування особистості майбутнього вчителя, здатної до культурної ідентифікації, позитивного ставлення до культурних цінностей, виражених у їхньому усвідомленні як потреб, що мотивують поведінку й виховують толерантне ставлення до проявів іншомовної культури.

Формулювання цілей статті. Зважаючи на сучасні аспекти загальноосвітньої цінності іноземної мови як навчального предмета, слід розуміти, що їхня реалізація пов'язана з розвитком у студентів здатності розуміти мету й мотиви формування інтеркультурних комунікативних умінь для адекватного реагування на прояви специфіки мовної й немовної поведінки представників іншомовної культури. У зв'язку із цим, ми розглядаємо розвиток позитивної мотиваційної сфери майбутнього вчителя при формуванні інтеркультурних комунікативних умінь, необхідних для ефективного здійснення інтеркультурного спілкування.

Виклад основного матеріалу. Для виявлення комплексу педагогічних умов, що забезпечує ефективне функціонування й розвиток інтегративно-культурологічної системи ми враховували особливості побудованої нами системи, зокрема: інтеграцію загальнопрофесійної (навчальної, самоосвітньої) і спеціальної (інтеркультурної, лінгвістичної) підготовки, зв'язок із зовнішнім середовищем, динамічність, прогностичність.

При цьому, з нашої точки зору, сукупність умов повинна являти собою динамічний комплекс, що охоплював би всі сторони досліджуваного явища й, у той же час, враховував би характер професійної підготовки майбутніх фахівців, яка постійно змінюється.

З огляду на вищезазначене, ми припускаємо, що формування інтеркультурних комунікативних умінь студентів у рамках створеної інтегративно-культурологічної системи буде протікати більш успішно за наступних умов:

- 1) розвиток позитивної мотиваційної сфери особистості майбутнього вчителя на основі ціннісних установок інтеркультурного спілкування;
- 2) введення в контекст навчання ідей етнопедагогіки (духовна культура, народні традиції України й Німеччини) з використанням контрастивного підходу при вивченні комунікативної поведінки в українській і німецькій культурі;
- 3) розробка курсу навчання німецькій мові, інтегрованому із предметами гуманітарного циклу;
- 4) використання ситуативно-ігрового підходу з метою подолання комунікативних бар'єрів у процесі інтеркультурного спілкування.

У процесі формування інтеркультурних комунікативних умінь у студентів необхідно звернути увагу на позитивне ставлення до іноземної мови, культури народу, що говорить іноземною мовою, за допомогою уявлення про досягнення національних культур (власної країни і країни досліджуваної мови) у розвитку загальнолюдської культури. Отже, формування інтеркультурних комунікативних умінь, як і будь-яких інших умінь, неможливе без відповідної мотивації, а для цього необхідно розробити засоби управління розвитком позитивної мотиваційної сфери особистості на основі ціннісних установок інтеркультурного спілкування. Зважаючи на те, що ми досліджуємо процес навчання студентів, важливим для нас є вивчення проблем мотивації навчання, структури мотивів навчання, а також шляхи формування позитивної мотиваційної сфери в процесі формування інтеркультурних комунікативних умінь.

Основним методологічним принципом, що визначає дослідження мотиваційної сфери, є положення про єдність динамічної (енергетичної) і змістовно-значеннєвої сторін мотивації. Активна розробка цього принципу пов'язана з дослідженням таких проблем, як система відносин людини (В. Мясіщев), співвідношення змісту й значення (А. Леонт'єв), інтеграція спонукань та їхній значеннєвий контекст (С. Рубинштейн), спрямованість особистості й динаміка поведінки (Л.Божович), орієнтування в діяльності (П. Гальперін) і т.д.

При вивченні мотиваційної сфери (В. Асєєв, Л. Божович, А. Маслоу й ін.) продуктивним є уявлення про неї як про складну систему, у якій включені певні ієрархізовані структури. Аналіз структури мотиваційної сфери дозволив В. Асєєву виділити в ній: а) єдність процесуальних і дискретних характеристик, б) двомодальну, тобто позитивну й негативну сторони її складових [1]. Важливо також положення дослідників про те, що структура мотиваційної сфери - не щось незмінне, статичне, а те, що розвивається, що змінюється в процесі освіти.

Процес формування позитивної мотиваційної сфери особистості майбутнього вчителя на основі ціннісних установок інтеркультурного спілкування стане успішним, якщо реалізується: єдність цілей формування інтеркультурних комунікативних умінь у студентів у процесі навчання; розуміння студентами спілкування іноземною мовою як способу актуалізації й реалізації власної особистості, як особливого шляху самоствердження; стимулювання процесів, що забезпечують усвідомлення студентами значимості оволодіння даними вміннями для майбутньої професійної діяльності; діяльнісний, когнітивний, творчий, інтеркультурний характер процесу навчання; використання організаційних форм теоретичної й практичної діяльності, спрямованих на розвиток пізнавального інтересу в студентів.

Важливою умовою є введення в контекст навчання ідей етнопедагогіки (духовна культура, народні традиції України і Німеччини) з використанням контрастивного підходу при вивченні комунікативної поведінки в українській і німецькій культурі. Зміни в сучасному культурному й духовному житті, що трансформують характер міжетнічної взаємодії в українському суспільстві, а також діяльнісний характер навчального предмета «Іноземна

мова», його багатofункціональність, нові підходи до цілей і завдань вимагають, щоб його зміст не обмежувався вузьким обсягом знань з одного предмета, а окреслював би практично весь обсяг життєвих ситуацій і проблем, знань культури, історії країн, етики інтеркультурних контактів, менталітету й етнонаціональних особливостей народів досліджуваних країн.

Історія наукового інтересу до проблеми етнокультурних особливостей звертається до філософських праць Д.Юма, класичної етнографії та антропології Ф.Боаса, Л. Моргана, У. Сміта, Е.Тейлора. У цей час інтерес до дослідження етнокультурних особливостей в Україні стрімко зростає. Серед найбільш яскравих досліджень етнічних особливостей риси національного характеру, міжетнічних контактів (Т. Шевченко, Г. Сковорода, І. Франко, Л. Українка, К. Ушинський, Б. Грінченко, М. Грушевський, М. Драгоманов, О. Духнович, С. Єфремов, І. Огієнко, С. Русова, Я. Чепіга, Д. Чижевський).

З розвитком наук про людину й суспільство проблема культурних розходжень та інтеркультурних взаємодій виявилася в полі зору етнології, історії культури, крос-культури, етнічної психології й етнопедagogіки.

Якщо проаналізувати етнопедagogічний напрямок у практиці викладання іноземних мов, то з'ясується, що найменш розробленими є етнокультура, народні традиції німців і українців. У підручниках широко представлені тексти країнознавчого характеру, що дають інформацію про німецькомовні країни, міста, визначні пам'ятки, знаменитих людей, але мало є інформації про етнічну культуру країни досліджуваної мови.

Для нашого дослідження, зокрема, становить інтерес вивчення духовної культури, системи традицій і звичаїв німців у зіставленні з рідною етнокультурою. Національна культура розкривається, насамперед, через духовну культуру народу. Духовна культура має на увазі «вищі» творіння людини: твори мистецтва, науки, літератури, релігії, фольклору. Відродження духовної культури покликано захищати молоде покоління від руйнуючого впливу технократичної культури. Духовність, будучи мірилом культурних цінностей, пов'язана з національними традиціями, відображеними в розумі народу.

Найкращі результати дає навіть не порівняльний (автономний опис двох комунікативних культур з наступним зіставленням), а саме *контрастивний підхід* (систематичний розгляд окремих фактів комунікативної поведінки в зіставленні з усіма можливими способами вираження даного змісту в культурі).

Студенти повинні вміти відзначати контрасти в повсякденному житті й культурі носіїв мови. Навчання іноземній мові на основі культурного контрасту характеризується сприйняттям загального й різного. У студентів повинне бути розвинене контекстуальне розуміння культурних розходжень і світогляду. При цьому в них формуються вміння, які включають емпатію, когнітивні навички осмислення того, як їхня поведінка буде сприйматися з позиції іншої культури. Все це є особливо актуальним сьогодні тому що значно інтенсифікувалася робота різних центрів міжнародного співробітництва, а разом з нею й культурний обмін між Україною й країнами Західної Європи, у тому числі й Німеччиною. Зокрема, продуктивна діяльність інституту ім. Гете (м. Київ), у рамках якої викладачі вищої школи, аспіранти виїжджають у Німеччину на стажування. Активізувався обмін школярами й студентами, тому очевидно стає потреба суспільства у вчителів, котрий володіє інтеркультурними комунікативними вміннями, що є основою у спілкуванні двох або кількох культур.

Введення у процес навчання студентів немовних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів ідей етнопедagogіки, а також використання контрастивного підходу при вивченні комунікативної поведінки німців і українців сприяє усвідомленню власної культури в контексті світової цивілізації, допомагає більш глибокому осмисленню культури своєї країни в порівнянні з культурою Німеччини, що впливає на підвищення ефективності процесу формування інтеркультурних комунікативних умінь у майбутніх учителів.

Ефективність процесу формування інтеркультурних комунікативних умінь у майбутніх учителів може забезпечити розробка курсу навчання німецькій мові, інтегрованого з предметами гуманітарного циклу. Пошуки ефективних шляхів підвищення якості освітнього

процесу у вищому навчальному закладі викликали до життя появу й впровадження в навчальний процес сучасних технологій, основою яких є *інтеграція*, покликана формувати у студентів гнучкі, мобільні, багатофункціональні знання та вміння.

Необхідність створення інтегрованих навчальних курсів на основі інтеграції іноземної мови з іншими дисциплінами не раз відзначалася у вітчизняній і зарубіжній науково-методичній літературі [2; 3; 5; 6;7;8]. Різними дослідниками [4, с.32 – 33] підкреслюється той факт, що фрагментарне знання не сприяє розумінню носіїв мови. Інтегровані мовні курси, з погляду зарубіжних і вітчизняних дослідників, несуть у собі можливість багатомірного розуміння ролі мови, багаторазово підвищуючи мотивацію навчання й формуючи у студентів цілісне сприйняття світу й себе як активної особистості в ньому.

Так, ми вважаємо за можливе розробку й впровадження в освітній процес педагогічного вищого навчального закладу курсу на основі інтеграції німецької мови й предметів гуманітарного циклу (українська й німецька культура, українська й німецька література, психологія спілкування). Інтеграція на основі даних навчальних дисциплін передбачає включення до навчального курсу німецької мови компонентів, що становлять знання з гуманітарних дисциплін. Діалог культур з'являється на двох рівнях: рівні діалогу національних культур і рівні світової культури. Цей курс навчання припускає формування у студентів адекватної сучасному рівню знань картини світу й інтеграції особистості в систему національної та світової культури. Навчання іноземній мові як засобу міжкультурної комунікації ставить завдання інтегрувати «чуже» у процесі передачі мови й культури. Джерелами для відбору фонових знань повинні послужити література, мистецтво, а також можливий досвід спілкування з носіями мови.

Культура як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством у ході її еволюції, транслюється в школі через кожен навчальний предмет, особливо через гуманітарні дисципліни. Культурознавчий аспект вивчення літератури реалізується у формі «діалогу культур», що дозволяє будь-якій культурі зберегти її національну самобутність. Діалог культур допомагає глянути на рідну культуру (літературу) з боку і зрозуміти нерідну культуру (літературу) як іншу, а не далеку. При цьому вирішується складне завдання переключення студентів в іншу культуру без відчуження від рідної. Іноземна мова використовується як база для переосмислення рідної мови й культури, допомагає зіставити рідну й іноземну мови, свою й чужу культуру.

Поряд із введенням в інтегрований курс матеріалу по культурі й літературі Німеччини й України, ми вважаємо важливим також включення в зміст цього курсу вивчення основ психології спілкування, що дозволить студентам опанувати норми інтеркультурної комунікації.

На основі викладеного, ми припускаємо, що процес навчання з використанням інтегрованого курсу буде успішним, якщо використати наступні педагогічні стратегії:

- при визначенні проблематики курсу забезпечити інтеграцію тим і насиченість змісту, що повинне включати матеріали вітчизняної й закордонної культури, урахувати розвиток особистісних переваг тих, яких навчають,;

- орієнтувати студентів щодо зв'язку між мовою й культурою країни досліджуваної мови, особливостями прояву національної специфіки в інтеркультурному поведженні її представників, а також щодо рис подібності й розходження в культурах країни досліджуваної мови й рідної країни;

- включити в курс навчання іноземній мові фонові знання, які розташовують всі члени даної національно-культурної мовної спільності (прислів'я, афоризми, фразеологізми, реалії й т.д.); а також культурознавчий матеріал про національні традиції, соціально-етичні норми поведження, прийнятих у країні досліджуваної мови в типових ситуаціях повсякденного й ділового спілкування;

- знайомити студентів з літературними творами країни досліджуваної мови, поглиблювати знання з рідної літератури з метою знаходження аналогічних образів, типологічних сходжень;

- розвивати у студентів потребу самостійно пізнавати незнайому культуру, використовуючи лінгвокраєзнавчі словники, довідкову й художню літературу, засоби масової інформації;

- навчати майбутніх фахівців використанню іноземної мови як засобу спілкування при кожній зустрічі з його носіями, розвивати потреба в самостійному вивченні іноземної мови у вільний час.

Важливим, з нашої точки зору, для формування інтеркультурних комунікативних умінь у студентів вищих педагогічних навчальних закладів може стати використання ситуативно-ігрового підходу з метою подолання комунікативних бар'єрів у процесі інтеркультурного спілкування. При використанні рольових ігрових ситуацій особлива увага приділяється формуванню в студентів потреби говорити іноземною мовою як першопричини цієї діяльності [4, с. 3 – 4]. Прийняття й розігрування ролей, сам процес гри, що заохочує підкріплення, відсутність невдоволення й осудження, знання результатів власної діяльності - все це «живить», підтримує рівень актуальної потреби студентів [4, с.28]. Саме тому, ми вважаємо, що рольова ігрова ситуація являє собою оптимальний механізм формування інтеркультурних комунікативних умінь у силу специфіки своєї психологічної організації й структури.

Підсумовуючи розгляд ситуативно-ігрового підходу в навчанні іноземним мовам з метою подолання комунікативних бар'єрів, ми підкреслюємо важливість даної педагогічної умови, виконання якої обумовлює формування в студентів немовних спеціальностей інтеркультурних комунікативних умінь, що припускають поряд з досить високим рівнем володіння іноземною мовою, також уміння адекватно інтерпретувати й приймати культурне різноманіття партнерів по комунікації в ситуаціях інтеркультурного спілкування.

Висновки. Механізм виявлення комплексу педагогічних умов ефективного функціонування системи формування інтеркультурних комунікативних умінь включає врахування соціального замовлення на підготовку студентів вищих педагогічних навчальних закладів, виявлення специфіки процесу формування інтеркультурних комунікативних умінь у вищій школі, використання можливостей системного й ціннісно-культурологічного підходу, а також врахування особливостей побудованої системи.

Виявлений комплекс педагогічних умов дає можливість успішному функціонуванню інтегративно-культурологічної системи формування інтеркультурних комунікативних умінь, що включає розвиток позитивної мотиваційної сфери особистості майбутнього вчителя на основі ціннісних установок інтеркультурного спілкування; введення в контекст навчання ідей етнопедагогіки (духовна культура, народні традиції України й Німеччини) з використанням контрастивного підходу при вивченні комунікативної поведінки української й німецької культури; розробку курсу навчання німецькій мові, інтегрованому із предметами гуманітарного циклу; використання ситуативно-ігрового підходу з метою подолання комунікативних бар'єрів у процесі інтеркультурного спілкування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асмолов А.Г. Психология личности: Принципы общепсихологического анализа: Учебник для вузов. - 2-е изд., перераб. - М.: Смысл, 2001. - 415с.
2. Бим И.Л. Творчество учителя и методическая наука // Иностранные языки в школе. - 1998. - № 4. - С.9.
3. Зеня Л.Я. О разработке интегрированного курса для углублённого изучения иностранного языка // Иностранные языки в школе. — 2001. - № 2. -С. 38-48.
4. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе. - М.:Просвещение, 1991. - 222с.
5. Шепель Э.Н. Интегрированные учебные программы и обучение иностранному языку // Иностранные языки в школе. - 1990. - № 1. - С. 8-13.
6. Deer I. Science, Literature the New New Consciousness // Prospects for the 70 s. English Department. - New York: The modern Language Association of America, 2003.
7. Dickopp K. - Begründung und Ziele einer interkulturellen Erziehung. – Zur Konzeption einer transkulturellen Paedagogik. - In: Borelli M./Hg/: Interkulturelle Paedagogik. Positionen - Perspektiven. -

Baltmannsweiler, 1986.

8. Domma, Ottokar. Der brave Schuler Ottokar./ Eulenspiegel Verlag, Berlin. - 1975.-138 s.

Рецензент: д.пед.н., проф. Плахотнік О.В., завідувача кафедри педагогіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Кондратиук А.Л.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ УМЕНИЙ У СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Педагогическими условиями, обеспечивающими эффективность функционирования системы формирования интеркультурных коммуникативных умений у студентов высших педагогических учебных заведений неязыковых специальностей, являются: развитие положительной мотивационной сферы личности будущего учителя на основе ценностных установок интеркультурного общения; введения в контекст обучения идей этнопедагогики (духовная культура, национальные традиции Украины и Германии) с использованием контрастивной подхода при изучении коммуникативного поведения в украинских и немецкой культуре, разработка курса обучения немецкому языку, интегрированного с предметами гуманитарного цикла (родного языка, истории Украины, украинской и зарубежной культуры), использование ситуативно-игрового подхода с целью преодоления коммуникативных барьеров в процессе интеркультурного общения.

Ключевые слова: педагогические условия, коммуникативные умения, иностранный язык, интеграция, культурологический подход, интеркультурная коммуникация.

Alla Kondratiuk

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION COMMUNICATIVE SKILLS OF STUDENTS OF HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Pedagogical conditions that ensure the effectiveness of the functioning of the system of formation of intercultural communicative skills of students of higher pedagogical educational institutions of non-linguistic specialities are: the development of positive motivational sphere of the future teacher's personality on the basis of the value intercultural communication; introduction of the ethnopedagogical ideas (spiritual culture, national Ukrainian and German traditions) into the context of training with the use of contrastive approach to the study of communicative behavior in the Ukrainian and German culture, the development of the training course of the German language, integrated with subjects of the humanitarian cycle (the Native Language, History of Ukraine, Ukrainian and Foreign Culture), the use of the situational game approach in order to overcome communicational barriers in the process of intercultural communication.

Ke words: pedagogical conditions, communication skills, foreign language, integration, cultural approach, intercultural communication.

allamacksimchuck@mail.ru